

Проблеми розслідування російської агресії проти України

Михайло Шепітько *

* Д-р юрид. наук, ст. наук. співробітн., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>, e-mail: shepitko.michael@gmail.com

DOI: [10.32353/khrife.2.2022.03](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2022.03) УДК 343.98(477)

Надійшло 27.05.2022 / Рецензовано 03.06.2022 / Прийнято до друку 03.06.2022 /
Доступно онлайн 30.06.2022

Досліджено сучасний стан розслідування військових, воєнних та інших злочинів, спричинених російською агресією проти України, окреслено правові та процесуальні проблеми їх розслідування. Звернено увагу на національний, іноземний і міжнародний характер розслідування таких злочинів, що свідчить про їх масштабність та складність. Також розглянуто проблеми, що виникли через ведення бойових дій на території України, і їх наслідки (небезпечність проведення слідчих дій, нестача кваліфікованих кадрів, наявність значної кількості біженців і тимчасово переміщених осіб тощо). Мета дослідження пов'язана з початком неспровокованої широкомасштабної війни РФ проти України й необхідністю притягнути до кримінальної відповідальності винних у її розв'язанні осіб, що передбачає розслідування воєнних, військових та інших злочинів на території України й потребує розв'язання окремих загальних проблем. Особливу увагу приділено невдалим спробам України ратифікувати й імплементувати Римський статут Міжнародного кримінального суду, що може ускладнити оцінювання суспільно небезпечних дій згідно з Кримінальним кодексом України й вимогами Міжнародного кримінального суду та стати на заваді створенню правового підґрунтя для притягнення агресора до кримінальної відповідальності. У цьому контексті кримінально-процесуальне законодавство потребує змін, які сприятимуть спрощенню проведення слідчих і судових дій в умовах воєнного стану, а також запровадженню

електронного правосуддя в Україні (зокрема, використанню відеозв'язку й забезпеченню інформації під час передавання та збирання доказових даних).

Ключові слова: російська агресія; воєнні злочини; військові злочини; розслідування; Римський статут Міжнародного кримінального суду; криміналістика.

Постановка наукової проблеми

24 лютого 2022 року Російська Федерація за підтримки Республіки Білорусь розпочала агресивну неспровоковану широкомасштабну війну проти України. Ця агресія стала продовженням навали Російської Федерації, яка ще 26.02.2014 р. окупувала Автономну Республіку Крим і окремі частини Донецької та Луганської областей.

Римський статут Міжнародного кримінального суду ¹ (далі — МКС), незважаючи на тривалі спроби його ратифікації й імплементації, до сьогодні не є складовою законодавства України ², однак саме він є надзвичайним у створенні правової основи для притягнення агресора до кримінальної відповідальності. Слід зазначити, що спроби ратифікувати Римський статут усе ж сприяли ухваленню проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689), однак Президент Укра-

їни досі його не підписав ³. При цьому застосування Римського статуту має не тільки важливе наукове, а й практичне правове значення для правозастосувача в Україні, що обумовлено визнанням юрисдикції МКС в Україні, а також попереднім вивченням ситуації та досудовим розслідуванням, яке триває з 2014 р.

Тому правова основа скоєних російськими військовими воєнних, військових та інших злочинів на території України пов'язана з перспективою розвитку кримінального законодавства, яке, на жаль, слід визнати недосконалим. Водночас кримінальне процесуальне законодавство України доволі активно розвивається, підлаштовуючись для дистанційного здійснення функцій, а також спрощуючи окремі процедури досудового розслідування. Наразі актуальною є потреба у створенні нових криміналістичних методик, алгоритмів розслідування та проведення окремих слідчих дій у воєнний час. Варто пам'ятати, що досудові розслідування подій в Україні здійснюють як вітчизняні, так і закордонні фахівці (особливо

1 Римський статут міжнародного кримінального суду : затв. 17.07.1998 р. ; чинний для України з 01.07.2002 р. (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.04.2022).

2 Шепітько М. Кримінально-правовий захист діяльності Міжнародного кримінального суду. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України* : мат-ли дискус. панелі IV Харківськ. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25.09.2020). Харків, 2021. С. 108—110.

3 Прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» / Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/208710.html> (дата звернення: 29.04.2022).

тих країн, до яких потрапили біженці з України й особи, на яких поширюється тимчасовий захист). Також існують перспективи такого розслідування міжнародними кримінальними судами (трибуналами).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Ураховуючи агресивність російської навали в Україні, яка досі триває, дослідження цієї проблеми, безумовно, більшою мірою спрямоване в майбутнє. Водночас публікації з проблем досудового розслідування взагалі й воєнних злочинів зокрема зі спробами притягнення до кримінальної відповідальності винних у здійсненні агресії проти інших держав і вчинення над ними правосуддя (справедливості) уже виходили друком. Тому важливим підґрунтям для цього дослідження є роботи фахівців конституційного та міжнародного права — А. Антонова, Ю. Барабаша, О. Задорожного, О. Сердюка та В. Стешенка ⁴. В історичному контексті базовими дослідженнями стали роботи Г. Гросса та Р. Рейсса. Так, «Керівництво для судових

слідчих як система криміналістики» [Тут і далі переклад українською наш. — Автор.] Ганса Гросса стало поштовхом для розвитку криміналістики, створення певних алгоритмів і правил розслідування злочинів ⁵, а Рудольф Рейсс зробив неоціненний внесок у розв'язання проблеми фіксування воєнних і військових злочинів, скоєних у Першу світову війну з боку Австро-Угорської імперії під час її вторгнення до Сербії ⁶ (що нагадує російську агресію проти України).

У контексті розслідування нападу РФ на Україну актуальні дослідження сучасних криміналістів — Д. Франгеж, В. Журавля, О. Ключева, Е. Курапки, Б. Ліндава, В. Лукашевича, Г. Малевські, Е. Сімакової-Єфремян і В. Шепітька ⁷. Маємо зауважити, що в сучасних умовах значення набули роботи, які демонструють можливості криміналістики й судових наук відповідати на специфічні виклики часу. На часі постала потреба у криміналістичних методиках та окремих алгоритмах дій під час розслідування воєнних і військових злочинів, а також в активному застосуванні із цією метою інноваційних методів розслідування.

- 4 Antonov A. Russia's Aggression Against Ukraine. State Responsibility, Individual Responsibility and Accountability. *Scrutinizing Ukraine's Application at the ICJ, Ukraine's Acceptance of the ICC's Jurisdiction Pursuant to Art. 12(3) of the Rome Statute and the Role of the UN Human Rights Monitoring Mission*. Master's thesis. Odense, 2018. 120 p. ; Barabash I., Serdiuk O., Steshenko V. Ukraine in European human rights regime: Breaking path dependence from Russia. *The EU in the 21st Century: Challenges and Opportunities for the European Integration Process*. 2020. Pp. 247—270. DOI: [10.1007/978-3-030-38399-2_14](https://doi.org/10.1007/978-3-030-38399-2_14) (дата звернення: 29.04.2022) ; Задорожній О. Анексія Криму — міжнародний злочин : монографія. Київ, 2015. 576 с.
- 5 Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Москва, 2002. 1088 с.
- 6 Reiss R. A. Report Upon the Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia. London, 1916. Pp. VII—VIII.
- 7 Frangež D., Lindav B. The Science of Criminal Investigation between Theory and Practice in Slovenia. *Journal of Criminal Investigation and Criminology*. 2019. № 70. Pp. 141—161 ; Шепітько М. Зазнач. твір ; Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12—27. DOI: [10.33498/louu-2021-08-012](https://doi.org/10.33498/louu-2021-08-012) (дата звернення: 29.04.2022) ; Журавель В. Механізм злочину як категорія криміналістики. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. № 27 (3). С. 142—154. DOI: [10.37635/jnalsu.27\(3\).2020.142-154](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(3).2020.142-154) (дата звернення: 29.04.2022).

Мета статті

У зв'язку з неспровокованою широко-масштабною війною Росії проти України дослідити можливості притягнення до кримінальної відповідальності винних у її розв'язанні осіб, а також з'ясувати особливості розслідування воєнних, військових і інших злочинів, скоєних на території України, що, зі свого боку, потребує розв'язання окремих нагальних проблем.

Викладення основного матеріалу дослідження

Зважаючи на розвиток воєнних дій в Україні (починаючи з Революції Гідності й окупації Автономної Республіки Крим та окремих частин Донецької і Луганської областей), Верховна Рада України 25.02.2014 р. ухвалила Заяву⁸, а 04.02.2015 р.— Постанову⁹ у формі заяви до МКС про визнання Україною його юрисдикції щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими осо-

бами держави під час мирних акцій протестів у період 21.11.2013—22.02.2014 рр. і воєнних злочинів вищими посадовими особами РФ та керівниками терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР», що спричинили особливо тяжкі наслідки й масові вбивства українських громадян.

У період 2016—2019 рр. канцелярія прокурора МКС надавала щорічні звіти щодо подій на майдані Незалежності в м. Києві, у Криму й на Сході України¹⁰. 14 грудня 2020 р. в такому звіті йшлося про завершення попереднього вивчення ситуації в Україні впродовж 2020 р. та оприлюднено ухвалу про дотримання критеріїв для початку розслідування в частині предметної юрисдикції, прийнятності й інтересів правосуддя¹¹.

На додачу до заяв Верховної Ради України щодо визнання юрисдикції МКС, у ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (у редакції від 27.06.2014 р.)¹², ідеться

8 Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява ВР України до Міжнар. кримін. суду від 25.02.2014 р. № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

9 Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова ВР України від 04.02.2015 р. № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

10 International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2016. *A First Printed Criminalist*. 2016. № 13. Pp. 125—135 ; 2017. *Ibid*. 2017. № 15. Pp. 87—95 ; 2018. *Ibid*. 2018. № 17. Pp. 98—108 ; 2019. *Ibid*. 2019. № 19. Pp. 130—138.

11 Отчет о действиях по предварительному изучению ситуаций в 2020 году / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).

12 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратиф. із заяв. Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 29.04.2022).

про зобов'язання України та Європейського Союзу співпрацювати з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом *ратифікації та імплементації* Римського статуту МКС 1998 р. й пов'язаних із ним документів. Це фактично означає, що Україна взяла на себе додаткове зобов'язання в майбутньому ратифікувати Римський статут у межах співробітництва з Європейським Союзом.

Незважаючи на російську агресію й численні злочини з боку окупантів, Верховна Рада України не тільки звернулася до МКС, а й визнала його юрисдикцію в цій частині. Варто зауважити, що цей міжнародний юридичний орган (відповідно до звіту канцелярії прокурора МКС) узяв під свою юрисдикцію злочини, які підпадають під дію Римського статуту та які скоєно на території України, починаючи з 21.11.2013 р. (за декларацією Верховної Ради України). Завдяки цьому певною мірою подолали відсутність ратифікації Україною Римського статуту, хоча необхідність такої ратифікації день у день зростає.

Слід згадати про специфічність (комплементарність) юрисдикції МКС, який доповнює національні органи кримінальної юстиції. Наприклад, О. Сенаторова уточнює, що прямий переклад Римського статуту з англійської (без використання російськомовного варіанту) з офіційного порталу Верховної Ради України свідчить про допоміжний характер саме «*національної кримінальної юрисдикції*»¹³. Це означає, що національну кримінальну юрисдикцію не звільнено від обов'язків державних органів України щодо правового оцінювання (кваліфікуван-

ня) скоєних злочинів і притягнення винних до кримінальної відповідальності. Якщо ж національна юрисдикція не матиме змоги досягти справедливості та притягнути винних осіб до кримінальної відповідальності, то здійснити правосуддя допоможе МКС разом із його правовою основою (Римським статутом).

Події довкола Майдану, Автономної Республіки Крим та окремих частин Донецької і Луганської областей уже є предметом розслідування МКС, який дійшов попередніх висновків¹⁴: канцелярія прокурора МКС вже запропонувала свої пропозиції попереднього кваліфікування кримінальних правопорушень, скоєних у період 2014–2020 рр.

Так, канцелярія прокурора МКС вивчила кілька форм можливих діянь і розглянула контекст міжнародного збройного конфлікту й окупації Криму та різні можливі правові кваліфікації збройного конфлікту на Сході України. Зокрема, знайшла розумні підстави вважати, що від 26.02.2014 р. в період, що передував окупації, і/або у контексті окупації території Криму **вчинено такі злочини:**

- умисне вбивство (п/п. (a)(i) п. 2 ст. 8);
- тортури (п/п. (a)(ii) п. 2 ст. 8);
- зазіхання на людську гідність (п/п. (b)(xxi) п. 2 ст. 8);
- незаконне позбавлення волі (п/п. (a)(vii) п. 2 ст. 8);
- примушування охоронюваних осіб до служби у збройних силах ворожої держави (п/п. (a)(v) п. 2 ст. 8);
- умисне позбавлення охоронюваних осіб прав на справедливе й нормальне судочинство (п/п. (a)(vi) п. 2 ст. 8);

13 Сенаторова О. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації збройного конфлікту в Україні. *Римський статут Міжнародного кримінального суду ...* . С. 61–62.

14 Отчет о действиях URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).

- переміщення окремих частин населення окупованої території за межі цієї території (щодо переміщення ув'язнених у межах кримінального судочинства осіб та ув'язнених; п/п. (b)(viii) п. 2 ст. 8);
- захоплення майна ворога, коли таке захоплення не зумовлено нагальною військовою потребою (щодо приватної власності та культурних цінностей; п/п. (b)(xiii) п. 2 ст. 8)¹⁵.

Крім того, канцелярія прокурора МКС наголошує: за розглядом наявної інформації про ймовірні злочини, передбачені ст. 7 Римського статуту, знайдено розумні підстави вважати, що дії, які можна кваліфікувати як злочини, мали місце в періоді, що передував **окупації Криму**, і під час цієї окупації. А саме:

- убивство (п/п. (a) п. 1 ст. 7);
- депортація або насильницьке переміщення населення (щодо переміщення осіб, які перебувають під вартою в межах кримінального судочинства, та ув'язнених; п/п. (d) п. 1 ст. 7);
- ув'язнення або інші жорстоке позбавлення фізичної волі (п/п. (e) п. 1 ст. 7);
- тортури (п/п. (f) п. 1 ст. 7);
- переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними мотивами (п/п. (h) п. 1 ст. 7);
- насильницьке зникнення людей (п/п. (i) п. 1 ст. 7).

Крім того, 2019 р. канцелярія прокурора МКС дійшла висновку про розумні підстави вважати, що від 30.04.2014 р.

й надалі в контексті збройного конфлікту на **Сході України** скоєно щонайменше такі військові злочини:

- умисні напади на цивільних осіб і цивільні об'єкти (п/п. (b)(i)–(ii) або (e)(i) п. 2 ст. 8);
- умисне завдання ударів по охоронюваних будівлях (п/п. (b)(ix) або (e)(iv) п. 2 ст. 8);
- умисне вбивство або вбивство (п/п. (a)(i) або (c)(i) п. 2 ст. 8);
- тортури та нелюдське або жорстоке поводження (п/п. (a)(ii) або (c)(i) п. 2 ст. 8);
- зазіхання на людську гідність (п/п. (b)(xxi) або (c)(ii) п. 2 ст. 8);
- з'валтування й інші форми сексуального насильства (п/п. (b)(xxii) або (e)(vi) п. 2 ст. 8).

До того ж, якби конфлікт мав міжнародний характер, то були б розумні підстави вважати, що було скоєно такі військові злочини:

- умисне вчинення нападів, внаслідок яких було завдано шкоди цивільним особам і цивільним об'єктам, явно несумісних з очікуваною військовою перевагою (нерозмірні напади; п/п. (b)(iv) п. 2 ст. 8);
- незаконне позбавлення волі (п/п. (a)(vii) п. 2 ст. 8)¹⁶.

Аналіз здобутих доказів, що дали змогу кваліфікувати окремі діяння як злочинні й розпочати розслідування МКС, відкриває перспективи для подальшої співпраці цього органу з українськими правниками щодо збройної російської агресії.

Так, починаючи з 24.02.2022 р., Офіс Генерального прокурора України зареєстрував станом на 23.04.2022 р.:

15 Тут і далі йдеться про норми Римського статуту. Див.: Римський статут URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.04.2022).

16 Отчет о действиях П. 278–281. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).

- 1) 7999 злочинів агресії та воєнних злочинів (поміж яких: порушень законів і звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу (далі — КК) України) — 7759; планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України) — 48; пропаганди війни (ст. 436 КК України) — 11, інших — 181);
- 2) 3760 злочинів проти національної безпеки (поміж яких: посягань на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України) — 2417, державної зради (ст. 111 КК України) — 647, диверсії (ст. 113 КК України) — 60, інших — 636).

У так званому магістральному кримінальному провадженні щодо російської агресії зафіксовано 620 підозрюваних, поміж яких — представники військово-політичного керівництва РФ (міністри, депутати, військове командування, посадовці та ін.)¹⁷.

Для накопичування доказових даних у межах цих кримінальних проваджень

необхідно вчасно та правильно їх збирати й використовувати для відновлення справедливості та здійснення правосуддя. Діяльність органів правосуддя щодо збирання доказів воєнних злочинів, здійснених в Україні, є важливою не тільки для національних систем органів правосуддя, а й для системи міжнародного кримінального правосуддя, яка вже працює в Україні. Станом на сьогодні вже 41 держава звернулася до МКС, юрисдикцію якого визнала Україна, щодо необхідності розслідувати військові злочини¹⁸: це істотно сприяло початку такої діяльності в Україні¹⁹. До того ж у цих умовах важливо координувати діяльність між національними й міжнародними системами правосуддя²⁰.

Актуальною у цьому контексті стала заява Президента України В. Зеленського щодо «створення спеціального механізму правосуддя в Україні для розслідування та судового розгляду кожного злочину окупантів» (03.04.2022)²¹. Цей

17 Офіс Генерального прокурора / Офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 29.04.2022).

18 Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Additional Referrals from Japan and North Macedonia; Contact portal launched for provision of information / Official site of ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-additional-referrals-japan-and> (дата звернення: 29.04.2022).

19 Ірина Венедіктова та Прокурор Міжнародного кримінального суду побували на місцях вчинення воєнних злочинів РФ на Київщині / Офіц. сайт Офісу Генпрокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-ta-prokuror-miznarodnogo-kriminalnogo-sudu-pobuvali-na-miscyax-vcinennya-vojennix-zlociniv-rf-na-kiyivshhini> (дата звернення: 29.04.2022).

20 Не виключене створення окремих Міжнародних судів щодо ситуації в Україні. Так, 28 квітня 2022 р. Парламентська Асамблея Ради Європи закликала створити *ad hoc* Міжнародний кримінальний трибунал для притягнення винуватих у злочині агресії проти України. Див.: PACE calls for the setting up of an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine. Official site of Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/news/8699/pace-calls-for-the-setting-up-of-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-hold-to-account-perpetrators-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine> (дата звернення: 29.04.2022).

21 Володимир Зеленський ініціює створення спеціального механізму, який допоможе притягнути до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу / Офіц. сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciyuye-stvorennya-specialnogo-mehaniz-74057> (дата звернення: 29.04.2022).

спеціальний механізм пов'язано з необхідністю створення спеціальних слідчих груп як на міждержавному, так і на міжнародному рівні. Система правоохоронних органів України опинилася у доволі складному становищі, тому що необхідно:

- 1) фіксувати величезну кількість доказової інформації;
- 2) здійснювати процесуальні дії за довоєнними кримінальними процесуальними механізмами;
- 3) забезпечити необхідну кількість фахівців для виконання цих завдань (їх бракує через виконання обов'язку з оборони держави, порушення присяги, недостатність кваліфікації тощо);
- 4) здійснювати кримінальне переслідування за відсутності або загибелі винних осіб чи очевидців скоєння злочинів;
- 5) забезпечити доступ слідчих груп до місця подій (а це неможливо через бойові дії, окупацію або мінування).

Варто зауважити, що інтенсивність скоєння злочинів, окремі їх факти дають підстави стверджувати про ознаки скоєння найбільш тяжких злочинів, тобто геноциду, надаючи розголошуванню цих фактів міжнародного і громадського резонансу. Так, 14.04.2022 р. Верховна Рада України ухвалила Заяву «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»²², яка стала результатом відкриття правоохоронними органами проваджень щодо фактів насильства над цивільним населенням після деокупації територіальних громад Київської області, у Маріуполі й інших містах, заяв офіційних представників країни-агресорки про денацифікацію та знищення українського народу, а також заборони

української мови та знищення україномовних книг.

Вочевидь, збирання, фіксування, класифікація та правове оцінювання доказової інформації потребує її особливого захисту на різних стадіях. Так, збирання доказової інформації має апіорне ускладнення через залучення значної кількості правоохоронців із різним рівнем знань і різною мотивацією (зокрема, можливі навіть протидія й бажання знищити цю інформацію). Значна кількість проблем може спричинити позбавлення інформації статусу доказу — через втрату носіїв такої інформації (масовість біженців і переміщених осіб, знищення серверів зберігання внаслідок хакерських атак тощо). Фіксування інформації, здійснюване правоохоронними органами та громадськими організаціями інших країн, безумовно, є важливим і необхідним, однак воно може мати необ'єктивний і небезпечний характер — через навіювання щодо подій, яких не було, або хибне переконання осіб, що звернулися до них, у безперспективності офіційних процедур. Слід констатувати, що сьогодні правоохоронні органи перебувають лише на початковій стадії збирання такої інформації, проте можливість правильно інтерпретувати та кваліфікувати скоєні злочини залежатиме від її належного опрацювання.

У цьому контексті важливою є взаємодія не тільки представників українських, іноземних, міждержавних і міжнародних органів правосуддя, а й правових систем. На жаль, Римський статут МКС поки що не можна вважати складовою чинного українського законодавства, хоча він залишається допоміжною й важливою правовою основою

²² Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова ВР України від 14.04.2022 р. № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text> (дата звернення: 29.04.2022).

притягнення до відповідальності винних в агресії проти України. Тож логічним є продовження діяльності МКС із фіксування воєнних і військових злочинів в Україні. Варто зауважити, що національне кримінальне законодавство є підґрунтям для представників правоохоронних органів України в притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності. Закономірним у кваліфікації розпочатих кримінальних проваджень, унесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є домінування порушень законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України), що є бланкетними і розкриваються за допомогою міжнародних договорів (зокрема, Римського статуту МКС, який Україна до сьогодні не ратифікувала).

Наслідком такого бурхливого розвитку національного кримінального законодавства, на нашу думку, стане його подальше реформування, що сприятиме ухваленню в повоєнний час нового Кримінального кодексу України. У цьому контексті доречно звернути увагу на діяльність Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, яка вже запропонувала неповний проект Кримінального кодексу України, у якому заплановано книгу 11 «Злочини проти міжнародного правопорядку» із п'ятьма розділами (геноцид, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти миру та безпеки людства)²³. Зрозуміло, що ухвалення нового КК України, зі свого боку, потребуватиме внесення змін щонайменше до Кримінального процесуального кодексу України й перекваліфікування діянь, скоєних російськими агресорами, проти нашої держави та її громадян. Тому пропозиції,

уміщені в тексті проекту КК України, потрібно відслідковувати та коригувати.

Висновки

Проблеми розслідування російської агресії проти України мають комплексний і масштабний характер, зумовлений скоєнням воєнних, військових та інших злочинів, тому вони потребують відповідного кваліфікування — як імовірного здійснення геноциду. У цьому контексті важливою є взаємодія державних правоохоронних і судових органів із відповідними іноземними та міжнародними інституціями. Тому сьогодні надважливо ратифікувати й імплементувати Римський статут МКС, юрисдикцію якого Україна визнавала неодноразово, і створити Міжнародний кримінальний трибунал для випадків, коли не можна застосувати юрисдикцію МКС.

Правоохоронні органи України, які здійснюють досудове розслідування щодо злочинів, скоєних під час російської агресії проти України, працюють у надскладних умовах, за яких зростає кількість звірств армії агресора, тривають бойові дії, відсутні безпечні умови для фіксування та збирання доказової інформації (яку можна втратити, якщо не здійснити необхідних слідчих дій). Проблемою також є необхідність залучення технічної, експертної та спеціальної допомоги на місцях скоєння злочину і створення кваліфікованих слідчих груп. Іншим викликом для правоохоронних органів є фіксування масштабних злочинів агресора, що потребує використання нестандартної техніки (наприклад, дронів) і правильного процесуального оформлення. На ситуації

23 Діяльність Робочої групи з питань розвитку кримінального права. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/article/diyalnist-robochoyi-grupy-z-pytan-rozvytku-kryminalnogo-prava-i86> (дата звернення: 29.04.2022).

також позначається певна нестійкість системи правосуддя та необхідність змінити кримінальні процесуальні норми, що дасть змогу проводити слідчі й судові дії дистанційно (за допомогою відеозв'язку, реєстрів та інших засобів передавання й накопичення інформації), у такий спосіб убезпечуючи інформацію та запроваджуючи реальне електронне правосуддя.

Викликає занепокоєння надмірна концентрація уваги лише на практиці реєстрації кримінальних проваджень (на сайті Офісу Генерального прокурора зафіксовано значну кількість розпочатих кримінальних проваджень). Водночас процесуальні терміни й обсяги проведення слідчих дій свідчать про те, що основні складнощі у правоохоронних органів ще попереду. Тому, на нашу думку, основні зусилля криміналісти мають зосередити на створенні криміналістичних методик, алгоритмів розслідування злочинів і проведення слідчих дій (зокрема, пов'язаних із масштабними подіями — розстрілами, масовими катуваннями, похованнями, місцями ведення бойових дій та ін.).

Problems of Russian Aggression Investigation against Ukraine

Mykhaylo Shepitko

Current state of investigation of military, war and other crimes caused by Russian aggression against Ukraine is studied, legal and procedural issues of their investigation are outlined. Attention is drawn to the national, foreign and international nature of the investigation of such crimes, which indicates their scale and complexity. Issues that arisen due because of conducting of hostilities on Ukrainian territory and their consequences were also considered (danger of investigative actions, lack of qualified personnel, the existence of a significant number of refugees and temporarily displaced persons, etc.). The

purpose of this research is related to beginning of the unprovoked large-scale war of Russian Federation against Ukraine and the need to bring to criminal responsibility the persons responsible for its resolution, which involves the investigation of war, military and other crimes on the territory of Ukraine and requires the solution of certain urgent problems. Particular attention is paid to Ukrainian unsuccessful attempts to ratify and implement the Rome Statute of the International Criminal Court, which can complicate the assessment of socially dangerous actions in accordance with the Criminal Code of Ukraine and the requirements of the International Criminal Court and hinder the creation of a legal basis for bringing the aggressor to criminal responsibility. In this context, the criminal procedural legislation needs changes that will facilitate the conduct of investigative and judicial actions under martial law conditions, as well as the introduction of electronic justice in Ukraine (in particular, the use of video communication and the provision of information during the transmission and collection of convincing data).

Keywords: Russian aggression; war crimes; military offense; investigation; Rome Statute of the International Criminal Court; criminalistics.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автор вніс свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Antonov, A. (2018). Russia's Aggression Against Ukraine. State Responsibility, Individual Responsibility and Accountability. *Scrutinizing Ukraine's Application at the ICJ, Ukraine's Acceptance of the ICC's Jurisdiction Pursuant to Art. 12(3) of the Rome Statute and the Role of the UN Human Rights Monitoring Mission*. Master's thesis. Odense.
- Barabash, I., Serdiuk, O., Steshenko, V. (2020). Ukraine in European human rights regime: Breaking path dependence from Russia. *The EU in the 21st Century: Challenges and Opportunities for the European Integration Process*. DOI: 10.1007/978-3-030-38399-2_14.
- Diialnist Robochoi hrupy z pytan rozvytku kryminalnoho prava [Activities of the Working Group on the Development of Criminal Law]. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/article/diialnist-robchoyi-grupy-z-pytan-rozvytku-kryminalnogo-prava-i86> [in Ukrainian].
- Frangž, D., Lindav, B. (2019). The Science of Criminal Investigation between Theory and Practice in Slovenia. *Journal of Criminal Investigation and Criminology*. № 70.
- Gross, G. (2002). *Rukovodstvo dlia sudebnykh sledovatelei kak sistema kriminalistiki* [Manual for forensic investigators as a system of criminalistics]. Moskva [in Russian].
- International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2016 (2016). *A First Printed Criminalist*. № 13.
- International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2017 (2017). *A First Printed Criminalist*. № 15.
- International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2018 (2018). *A First Printed Criminalist*. № 17.
- International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2019 (2019). *A First Printed Criminalist*. № 19.
- Iryna Venediktova ta Prokuror Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu pobuvaly na mistsiakh vchynennia voiennykh zlochyniv RF na Kyivshchyni [Iryna Venediktova and the Prosecutor of the International Criminal Court visited the sites of war crimes of the Russian Federation in Kyiv region] / Ofits. sait Ofisu Henprokurora. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-ta-prokuror-mizhnarodnogo-kryminalnogo-sudu-pobuvali-na-miscyax-vcinennya-vojennix-zlochiniv-rf-na-kiyivshhini> [in Ukrainian].
- PACE calls for the setting up of an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine / Official website of Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/news/8699/pace-calls-for-the-setting-up-of-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-hold-to-account-perpetrators-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine>.
- Pryiniato Zakon «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo implementatsii norm mizhnarodnoho kryminalnoho ta humanitarnoho prava» [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Implementation of International Criminal and Humanitarian Law was adopted] / Ofits. sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/>

- [Povidomlennya/208710.html](#) [in Ukrainian].
- Reiss, R. A. (2016). *Report Upon the Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia*. London.
- Report on Preliminary Examination Activities (2020) – Ukraine* / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/report-preliminary-examination-activities-2020-ukraine>.
- Rymyskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu* [Rome Statute of the International Criminal Court] : zatv. 17.07.1998 r.; chynnyi dlia Ukrainy z 01.07.2002 r. (zi zmin. ta dopov.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
- Senatorova, O. Yurysdyktsiia Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu shchodo sytuatsii zbroinoho konfliktu v Ukraini [Jurisdiction of the International Criminal Court regarding the situation of armed conflict in Ukraine]. *Rymyskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu: problemy implementatsii do natsionalnoho zakonodavstva Ukrainy* : mat-ly dyskus. paneli IV Kharkivsk. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 25.09.2020). Kharkiv [in Ukrainian].
- Shepitko, M. (2021). Criminal Law Defense of International Criminal Court Activities. *Rome Statute of the International Criminal Court: Problems of Implementation to the National Legislation of Ukraine*: Scientific Reports of Discussion Panel of the IV Kharkiv International Legal Forum (Kharkiv, 25 Sept. 2020). Kharkiv.
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). Doktryna kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy: formuvannia, suchasnyi stan i rozvytok v Ukraini [Doctrine of criminalistics and forensic examination: formation, current state and development in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8. DOI: 10.33498/louu-2021-08-012 [in Ukrainian].
- Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Additional Referrals from Japan and North Macedonia; Contact portal launched for provision of information* / Official website of ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-additional-referrals-japan-and>.
- Volodymyr Zelenskyy initiates creation of a special mechanism to help bring to justice those involved in crimes against the Ukrainian people*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-iniciyuye-stvorennia-specialnogo-mehaniz-74057>.
- Zadorozhnii O. (2015). *Aneksiia Krymu – mizhnarodnyi zlochyn* [Annexation of Crimea is international crime] : monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. (2020). Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. № 27 (3). DOI: 10.37635/jnalsu.27(3).2020.142-154.

Шепітько, М. (2022). Проблеми розслідування російської агресії проти України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (27). С. 32–43. DOI: 10.32353/khrife.2.2022.03.